

بررسی تأثیر جنبه‌های منفی شبکه‌های اجتماعی و روابط آن‌لاین بر دانش‌آموزان نوجوان با تأکید بر زورگویی سایبری

اسماعیل سعدی پور^۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱/۳۰

تاریخ دریافت: ۹۳/۶/۳۱

چکیده

زورگویی گونه‌ای از پرخاشگری همسالان است که اغلب در مدارس رخ می‌دهد و به نظر می‌رسد پدیده‌ای جهانی است که تقریباً در همه کلاس‌های درس مدارس، دیده می‌شود. از زمان گسترش استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، نگرانی‌های اجتماعی مرتبط با آثار منفی این شبکه‌ها به‌ویژه بر نوجوانان وجود داشته است. در این پژوهش که با روش‌های اسنادی و مراجعه به پژوهش‌های پیشین انجام شده است در پی بررسی و پاسخگویی به این پرسش‌ها بوده‌ایم که عبارتند از: زورگویی سایبری چیست؟ چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با زورگیر آفلاین یا سنتی دارد؟ پیامدهای زورگویی برای قربانیان آن چیست؟ ویژگی‌های شخصیتی افراد زورگو و قربانی چیست؟ چه اندازه زورگویی سایبری رواج دارد و پیامدهای آن چیست؟ براساس نتایج در زورگویی سایبری برخلاف زورگویی سنتی جدایی فیزیکی متجاوز و قربانی امکان‌پذیر است؛ سوءاستفاده‌کننده در فضای مجازی اینترنت، احساس گمنامی دارد و اغلب بر این باور است که خطر ناچیزی برای ردیابی بدرفتاری او وجود دارد. اقدام به خودکشی، اختلال تغذیه، فرار از خانه، افسردگی، اخراج از مدرسه و رفتارهای پرخاشگرانه در بزرگسالی از جمله پیامدهای قربانیان زورگویی است. بنابراین زورگویی و زورگویی سایبری ارتباط نزدیکی با هم دارند و در بسیاری موارد با زورگویی در مدرسه یا محله آغاز می‌شود و در فضای مجازی گسترش می‌یابد. **واژه‌های کلیدی:** روابط آن‌لاین، زورگویی سایبری، زورگویی سنتی و نوجوانان، شبکه‌های اجتماعی.

مقدمه

همواره درخصوص شبکه‌های اجتماعی نوجوانان بر پیامدهای مثبت آن تأکید شده است. از دیدگاه هنجاری اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی در سطوح فردی و اجتماعی نقش مهمی دارند. در سطح فردی، وجود پیوندهای اجتماعی با شکل‌گیری یک ارتباط مثبت اجتماعی با سازمان‌های اجتماعی مرتبط است. تعداد دوستان به معنای بهبود مهارت‌های اجتماعی است زیرا ما با تعامل هنجارهای اجتماعی، انتظارات و ارزش‌های اجتماعی را درونی می‌کنیم. در سطح کلان، پیوندهای اجتماعی افراد را به جامعه پیوند می‌دهند و سبب شکل‌گیری هویتی مشترک و انسجام اجتماعی می‌شوند. افراد با تعامل‌های اجتماعی و قرار گرفتن در معرض یکدیگر، اجبارهای اجتماعی، اعتماد و تعهد را شکل می‌دهند. وجود پیوندهای اجتماعی دسترسی افراد را به مصاحبت، اطلاعات و روابط رمانتیک فراهم می‌کند. در ادبیات نوجوانان، پیوندهای اجتماعی با سایر همسالان با پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و همچنین پرهیز از رفتارهای منحرف مرتبط است. پیوندهای حمایت‌کننده و مشترک، افراد را از درگیر شدن در رفتارهای منحرف و ناهنجار آنلاین و آنلاین بازمی‌دارد و از پیامدهای منفی تحریم‌های اجتماعی ازسوی دیگران پیشگیری می‌کند.

با وجود این، باید به خاطر داشته باشیم که پیوندهای اجتماعی ممکن است پیامدهای منفی نیز داشته باشند که اغلب نتیجه فقدان پیوندهای اجتماعی تلقی می‌شود. وابسته نبودن به یک شبکه اجتماعی بزرگ، تجربه نکردن نزدیکی با پیوندهای موجود یا وابستگی به یک شبکه با تراکم اندک، همگی به سلامت ذهنی آسیب می‌زنند. بنابراین پیامدهای منفی ممکن است نتیجه درگیری با پیوندهای اجتماعی منفی باشند (منفی به معنای خصمانه، پرخاشگرانه و تحقیرآمیز است). در این پژوهش جنبه‌های ناسازگار را بررسی و بر رواج، منشأ و پیامدهای آنها تمرکز خواهیم کرد.

زورگویی^۱ پدیده اجتماعی مهمی است زیرا برای محیط آموزشی حمایتگر و پذیرا، تهدید به‌شمار می‌رود؛ و پیامدهای ناگوار و سختی در پی داشته است همچون خودکشی، اختلال در

تغذیه، فرار از خانه، افسردگی، اخراج از مدرسه و رفتارهای پرخطرهای پرخطرگرانه در بزرگسالی (هاوکر^۱ و بولتون^۲، ۲۰۰۰، ص ۳۳).

از دیدگاه تاریخی، زورگویی شکلی رایج از خشونت در جوانان است که بر کودکان و نوجوانان تأثیر می‌گذارد، به‌ویژه هنگام فعالیت‌های مربوط به همسالان مانند رفت‌وآمد به مدرسه یا قرارگرفتن در مکان‌های عمومی (پاچین^۳ و هندوجا^۴، ۲۰۰۸). به همین علت زورگویی در نقش رفتاری در محل زندگی کودکان و نوجوانان در دامنه‌ای گسترده همچون محله و مدرسه و مکان‌های عمومی اجتماعی بررسی شده است. براساس نتایج به‌دست‌آمده درخصوص رواج زورگویی، به ۱۵-۱۰ درصد دانش‌آموزان ۱۸-۱۲ سال در ۳۰ روز گذشته زورگویی شده است (دوو^۵ و همکاران، ۲۰۰۲).

زورگویی، رفتاری متجاوزانه با القای ترس برای چیرگی بر دیگری شناخته می‌شود. براساس دیدگاه سلطه‌گری، دانش‌آموزان از پرخطرگری در مقابل هم‌تایان ضعیف‌تر خود برای دستیابی به منابع، از جمله وضعیت بهتر در گروه هم‌تایان استفاده می‌کنند. بنابراین زورگویان وضعیت مرکزی بیشتری در شبکه‌ها و قدرت فیزیکی و اجتماعی بیشتری دارند، در حالی که قربانیان در مرکز شبکه نیستند بلکه در حاشیه قرار دارند. موتاپا^۶ و همکاران (۲۰۰۴، ص ۱۱۶) دریافتند که قربانیان نسبت به سایر اعضا کمتر درخواست دوستی دریافت می‌کنند و موقعیت مرکزی کمتری در شبکه‌های دوستی دارند. آنها از دیدگاه اجتماعی، به دلایل مختلف در گروه‌های مدرسه فعالیت کمتر و در شبکه مدرسه جایگاه اجتماعی نامناسب‌تری دارند.

موضوع مرتبط با بحث ما اهمیت شبکه نوجوان در نقش یک عامل حفاظتی است. نوجوانان برای به‌دست آوردن موقعیت اجتماعی در شبکه هم‌تایان رقابت و تلاش می‌کنند. به‌دست‌آوردن نمره‌های خوب، مشارکت در فعالیت‌های فوق برنامه، جامعه‌پذیری و نمایش نمادهای فرهنگی بخشی از ابزارهای نوجوانان برای دستیابی به موقعیت اجتماعی است. اغلب نسبت به افراد تنها و منزوی و جدامانده از شبکه‌های اجتماعی زورگویی می‌شود. نوجوانانی که خوب در شبکه جذب شده باشند هدف زورگویی نیستند زیرا دوستان‌شان بیشتر از آنان پشتیبانی می‌کنند و

1. Hawker
2. Boulton
3. Patchin
4. Hinduja
5. Devoe
6. Mouttapa

موقعیت تهدید‌آمیز را از بین می‌برند (مش^۱، ۲۰۰۹). براساس شواهد، نمایش دوستی دوسویه (برای نمونه دانش‌آموزی که فردی را در نقش دوست خود معرفی می‌کند و آن فرد نیز دوستی او را تأیید می‌کند)، دانش‌آموزان را در مقابل قربانی‌شدن محافظت می‌کند. بنابراین بسیاری از نوجوانان با حمایت همسالان یا والدین، خود را از تجربه زورگویی محافظت می‌کنند (مش، ۲۰۰۹). براساس پژوهش‌ها درباره شبکه‌های اجتماعی و زورگویی، اغلب قربانیان دوستانی آرام و خونسرد و متخلفان دوستانی پرخاشگر دارند (موتا‌پا و همکاران، ۲۰۰۴). از نتایج مهم این پژوهش اهمیت نزدیکی والدین و فرزندان است؛ زیرا با آگاهی والدین از تجربه‌های زورگویی فرزندان‌شان، می‌توانند مداخله کرده و مسئولان مدرسه را آگاه کنند.

با افزایش استفاده از اینترنت، گزارش‌های آزار سایبری، درخواست‌های جنسی و زورگویی سایبری نیز افزایش یافته است (لی^۲، ۲۰۰۶؛ پاچین و هندوجا، ۲۰۰۸). زورگویی آنلاین، رفتار پرخاشگرانه با هدف آشکار علیه فرد دیگر است؛ مانند به‌کار بردن پیام‌های زشت و ناپسند درباره دیگران، پراکندن شایعه و انتشار ویدئوهای کوتاه توهین‌آمیز یا شرم‌آور مرتبط با قربانی. زورگویی سایبری استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی برای حمایت از رفتارهای خصمانه عمدی و مکرر از سوی یک فرد یا گروه است که با هدف آزار دیگران انجام می‌شود مانند ایمیل، تلفن همراه، پیام متنی و فوری، وبسایت‌های توهین‌آمیز شخصی، نظرسنجی توهین‌آمیز وبسایت‌ها (روزن^۳، ۲۰۱۱، ۳۳).

با استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، زورگویی بابه‌کارگیری بسیاری از ویژگی‌های رسانه‌ها منتقل می‌شود؛ همان‌گونه که ذات پدیده را می‌شناسیم. اول اینکه روابط آنلاین در ذات خود ممکن است رفتارهای زورگویانه را تحریک کند. دوم، متخلفان از گمنامی در اینترنت سوء استفاده کرده و با اسامی ناشناس هویت واقعی خود را پنهان می‌کنند. سوم، فضای آنلاین شرایط را برای فعالیت‌های متجاوزانه افراد بسیاری فراهم می‌کند. در نتیجه چنین شرایطی ممکن است برای متخلفان جذاب باشد و احساس مثبتی از کارهایشان برای آنها در پی داشته باشد. چهارم، جمعیت زیاد ممکن است آثار منفی زورگویی آنلاین بر قربانیان را تشدید کند زیرا آزار از سوی آشنایان خارج از مدرسه و محله نیز دیده می‌شود. بنابراین یک تفاوت برجسته بین مدرسه و

1. Mesch
2. Li
3. Rosen

فضای آنلاین این است که در فضای آنلاین ممکن است تعداد زیادی از متخلفان در سوء استفاده نقش داشته باشند و افرادی که در مدرسه از زورگویی پرهیز می‌کنند در فضای آنلاین این کار را انجام می‌دهند و خود را پشت گمنامی اینترنت مخفی می‌کنند.

پژوهش‌های پیشین درخصوص زورگویی در دنیای واقعی، اهمیت شاهدان را نشان داده است، زیرا ۳۰ درصد از تماشاگران به حمایت از زورگویان گرایش داشته‌اند نه قربانیان. هرچه مدت زمان زورگویی طولانی‌تر باشد، تماشاگران بیشتری درگیر آن می‌شوند و در نتیجه پیامدهای ناگوارتری در پی خواهد داشت (بولتون^۱ و همکاران، ۱۹۹۹).

هدف این پژوهش بررسی عواقب آزار سایبری، ویژگی‌های فردی و خانوادگی قربانیان نوجوان چنین تجاربی و برخی پیامدهای دیگر است.

روش

روش پژوهش اسنادی و کتابخانه‌ای و بررسی و استفاده از نتایج پژوهش‌های مختلف، به‌ویژه در خارج از کشور، در دو دهه گذشته بوده است.

پرسش‌ها

۱. زورگویی سایبری چیست و چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با زورگویی آفلاین یا سنتی دارد؟
۲. پیامدهای زورگویی برای قربانیان آن چیست؟
۳. ویژگی‌های شخصیتی افراد زورگو و قربانی چیست؟
۴. رواج زورگویی سایبری چه اندازه است و پیامدهای آن چیست؟

رواج و پیامدهای زورگویی سایبری

براساس پژوهشی در کانادا، یک‌چهارم نوجوانانِ کاربرِ اینترنت پیام‌هایی با محتوای نفرت‌آمیز نسبت به دیگران دریافت کرده‌اند. مش (۲۰۰۹) پژوهشی گسترده بر نوجوانان کاربر اینترنت در آمریکا انجام داد و به این نتیجه رسید که به ۱۹ درصد نوجوانان زورگویی شده است. پیش‌بینی می‌شود قربانیان زورگویی آنلاین نسبت به دیگران، در دنیای آفلاین نیز هدف زورگویی بوده‌اند،

اما همبستگی از حالت کامل بسیار فاصله داشت. براساس پژوهشی جدیدتر بر کاربران نوجوان اینترنت، ۲۹ درصد آنها قربانی زورگویی آنلاین بوده‌اند (پاچین و هندوجا، ۲۰۰۶). به نظر می‌رسد زورگویی آنلاین با گذشت زمان رو به افزایش است.

براساس پژوهش‌ها با افزایش تناوب استفاده از اینترنت، خطر زورگویی آنلاین نیز بیشتر خواهد شد (پاچین و هندوجا، ۲۰۰۸؛ روزن، ۲۰۱۱). قربانی شدن بیشتر در فضاهای اینترنتی مانند اتاق‌های گفت‌وگو و وبسایت‌های شبکه اجتماعی (و کمتر با ایمیل و پیام فوری) رخ می‌دهد که برای برقراری ارتباط با افراد غریبه به کار می‌رود (هندوجا و پاچین، ۲۰۰۸). پروفایل آنلاین در وبسایت شبکه اجتماعی و وبسایت اشتراک کلیپ، ویژگی‌های شخصیتی را نشان می‌دهد و با پراکندن اطلاعات، نوجوان را در ارتباط بالقوه با متخلفان ناشناس قرار می‌دهد. این اطلاعات خصوصی ممکن است از سوی متخلفان بالقوه برای لقب دادن به نوجوانان، تهدید و تمسخر آنان استفاده شود. براساس همین پژوهش گرایش به افشای اطلاعات شخصی احتمال قربانی شدن از سوی زورگویی سایبری را در پی دارد. نوجوانانی که گرایش بیشتری به آشکارسازی اطلاعات شخصی خود به افراد ناشناس داشتند بیشتر قربانی زورگویی سایبری می‌شدند (مش، ۲۰۰۹).

برخی از نوجوانان در ورود به فضای آنلاین گرایش بیشتری به آشکارسازی اطلاعات شخصی خود دارند حتی بدون این‌که از آنها پرسش شده باشد. مشارکت در اتاق‌های گفت‌وگو حتی ریسک زورگویی سایبری را بیش از این افزایش می‌دهد، زیرا شرکت‌کنندگان در ارتباط با افراد غریبه‌ای قرار می‌گیرند که ممکن است بعضی از آنان متخلف باشند. براساس پژوهش‌ها گفت‌وگوهای آنلاین، صمیمیت را افزایش می‌دهد و به دلیل گمنامی نسبی این رسانه، افراد به اشتراک گذاشتن اطلاعات شخصی خود بیشتر تمایل دارند. جالب است که بازی‌های آنلاین با خطر زورگویی سایبری ارتباطی نداشته است زیرا ارتباط این افراد بیشتر ابزاری است و بر ویژگی‌های شخصی تمرکز ندارند بلکه بر ویژگی‌های بازی تمرکز می‌کنند (مش، ۲۰۰۹، ۸۸). جدول ۱ را ببینید.

جدول ۱. خلاصه عوامل خطر قربانی شدن آنلاین

زورگویی آنلاین	• عمل پرخاشگری، با آگاهی و پی‌درپی، مانند به‌کاربردن پیام‌های زشت و زننده، پراکندن شایعه و پیام‌های نوشتاری توهین‌آمیز و پخش کلیپ‌ها یا عکس‌های شرم‌آور
عامل خطرپذیری	• قربانی زورگویی در مدرسه
فردی	• فقدان پیوندهای اجتماعی حمایتی
عوامل در معرض	• تناوب استفاده بی‌رویه از اینترنت
نهادن	• تمایل به اشتراک اطلاعات شخصی و محرمانه در فضای آنلاین
فعالیت‌های آنلاین	• مشارکت در اتاق‌های گفت‌وگو • مشارکت در تالارهای گفت‌وگو • پروفایل شخصی در وبسایت‌های شبکه اجتماعی
شکل‌گرفته با تکنولوژی	• گمنامی اینترنتی • بازداری کاهش یافته در به‌کارگیری پیام‌های پرخاشگرانه • تماشاگران گسترده اینترنتی

پیامدها

به دلایل بسیار ممکن است آثار زورگویی سایبری سنگین‌تر و ناگوارتر از زورگویی سنتی باشد. اول، یک ویژگی مهم زورگویی این است که با جابه‌جایی از فضای فیزیکی به مجازی، شدت آن افزایش می‌یابد. در زورگویی سنتی امکان جدایی فیزیکی بین متجاوز و قربانی وجود دارد، اما در زورگویی سایبری جدایی فیزیکی با پایان فرستادن پیام‌های متنی و ایمیل به قربانی تضمین نمی‌شود. دوم، سوءاستفاده‌کننده در فضای اینترنت، احساسی از گمنامی دارد و اغلب بر این باور است که احتمال کمی برای ردیابی بدرفتاری او وجود دارد. سوم، با حمایت زورگویی به‌وسیله تکنولوژی، زورگو از پیامدهای تجاوز خود آگاه نمی‌شود. گمنامی و فقدان تعامل ممکن است کمتر مانع متجاوز شود و تناوب و قدرت زورگویی سایبری را افزایش دهد (هیرمن^۱ و والراو^۲، ۲۰۰۸).

قربانی زورگویی آنلاین شدن آثار منفی بر سلامت زیستی نوجوانان دارد. قربانیان بیشتر درگیر رفتارهای پرخطر مانند تعهد کمتر به مدرسه، بی‌توجهی به نمره‌ها و مصرف سیگار و الکل می‌شوند. جنبه‌ای احساسی نیز وجود دارد؛ پس از یک رویداد زورگویانه، قربانی احساس

خشم و آشفتگی می‌کند و به‌سختی بر کارهای مدرسه تمرکز می‌کند. ثابت شده است که زورگویی آنلاین آثار منفی بر رابطه فرزندان و والدین و دوستان دارد (پاچین و هندوجا، ۲۰۰۶). از دیدگاه واکنش قربانیان، بیشتر پاسخ‌دهندگان گزارش داده‌اند که هیچ کاری انجام نداده‌اند، ۲۰ درصد تصمیم گرفته‌اند آفلاین باقی بمانند و فقط ۱۹ درصد درباره این موضوع با والدینشان صحبت کردند (پاچین و هندوجا، ۲۰۰۶).

اخیراً با ظهور وبسایت‌های شبکه اجتماعی این خطر افزایش یافته است زیرا زمینه را برای نفرت و زورگویی اینترنتی فراهم می‌کند. وبسایت‌های Snubster، Enemybook و Hatebook مثال‌هایی از این دست هستند. این وبسایت‌ها خود را ضداجتماعی معرفی می‌کنند؛ در این وبسایت‌ها علاوه بر فهرست دوستان، که از ایده فیس‌بوک برداشته شده است، فهرست دشمنان نیز وجود دارد و افراد می‌توانند رازهای دیگران را منتشر و دیگران را نیز دعوت کنند تا در زورگویی به آنها بپیوندند (هاموند^۱، ۲۰۰۷).

آشکاری زورگویی اینترنتی

آشکاری قربانی شدن آنلاین نیازمند چارچوبی اجتماعی-تکنولوژیک است که الگوهای استفاده از اینترنت، طبیعت ارتباط‌های کامپیوتری و ویژگی‌های فردی را دربرمی‌گیرد که بر کیفیت پیوندها تأثیر می‌گذارد. ویژگی مهم آن وجود فرصت‌هایی برای متجاوز است؛ که با انجام فعالیت‌های معمولی آنلاین، احتمال وجود این فرصت‌ها بیشتر می‌شود. زورگویی سایبری فقط برای نوجوانانی امکان‌پذیر است که به اینترنت دسترسی دارند. با وجود این، حتی برای کاربران اینترنت نیز احتمال قربانی شدن زورگویی سایبری بسته به میزان استفاده روزانه آنها، انواع کاربری‌های اینترنتی و میزان آشکارسازی اطلاعات متفاوت است. مشارکت در روابط آنلاین شاخص مهمی در توضیح زورگویی اینترنتی است. استفاده مکرر از اینترنت و مهارت‌های اینترنتی، خطر قربانی شدن آنلاین را افزایش می‌دهد (بارا و میشل، ۲۰۰۴).

مشارکت با رسانه‌های اجتماعی (ایمیل، پیام فوری، وبسایت‌های شبکه اجتماعی، تالارها و اتاق‌های گفت‌وگو) بر اندازه، ترکیب و کیفیت پیوندهای اجتماعی تأثیر می‌گذارد و نوجوانان را بیشتر در معرض آنها قرار می‌دهد. این اثر بسته به هر کاربر متفاوت است؛ بنابراین خطر قربانی شدن نیز متفاوت خواهد بود. مشارکت در اتاق‌ها و تالارهای گفت‌وگو و تبادل ایمیل، نوجوانان

1. Hammond

را در معرض پیوندهای جدید با افراد ناشناس قرار می‌دهد. بعضی از این پیوندها پیامدهای مثبت دارند زیرا نوجوانان به افرادی با علایق مشترک برخورد می‌کنند که در نتیجه فقدان منابع فعلی شبکه خود را با هم مبادله می‌کنند. اما با وجود این، فعالیت اینترنتی شبکه نوجوانان، خطر قرار گرفتن در معرض افرادی با روابط منفی را نیز گسترش می‌دهد. هرچه افراد ناشناس بیشتری بخشی از شبکه فرد باشند احتمال برخورد با افراد متجاوز بیشتر خواهد شد. این خطر ممکن است با توجه به ناهماهنگی ترکیب شبکه تشدید شود؛ زیرا در این صورت احتمال رابطه نوجوان (از نظر سن، نژاد، قومیت) با افراد متفاوت افزایش می‌یابد و این ناهماهنگی ممکن است منبع دیگری برای تجاوز باشد. برخی از افراد بالغ ممکن است با برقراری رابطه با نوجوانان قصد آزار جنسی آنها را داشته باشند. همچنین افزایش تعداد پیوندهای شبکه‌های نوجوانان ممکن است قدرت پیوندهای موجود را موقتاً کاهش دهد و بنابراین منابع حمایت اجتماعی موجود برای فرد را کم کند. میزان انجام زورگویی اینترنتی از سوی غریبه‌ها بیشتر براساس شواهد داستان‌گونه به دست آمده است تا براساس پژوهش‌های میدانی گسترده. به دلیل گمنامی در اینترنت، تعیین هویت متجاوزان و تشخیص تعلق آنها به شبکه اجتماعی قربانی دشوار است. از آنجا که بیشتر نوجوانان از اینترنت برای رابطه با دوستان مدرسه و اعضای گروه همسالان خود استفاده می‌کنند، این‌که متجاوزان به دایره اجتماعی آنها تعلق داشته باشند و نه به غریبه‌های ناشناس محتمل‌تر است.

استفاده از رسانه‌های اجتماعی مانند پیام فوری برای حفظ پیوندهای موجود و ایجاد یک پروفایل و ارتباط با دوستان به واسطه وبسایت‌های شبکه اجتماعی، نوجوانان را در معرض خطر قربانی شدن آن‌لاین با سازوکاری متفاوت قرار می‌دهد. ورود پیام فوری و وبسایت‌های شبکه اجتماعی به زندگی نوجوانان چگونگی روابط آنان با همسالانشان را تغییر می‌دهد. پس از بازگشتن نوجوانان از مدرسه به جای قطع ارتباط با دوستانشان به وضعیتی از ارتباط دائمی با پیام فوری وارد می‌شوند؛ بدین ترتیب زورگویی آن‌لاین به ادامه زورگویی در مدرسه تبدیل می‌شود که بعد از مدرسه نیز با ارتباط الکترونیکی انجام می‌شود. اکنون احتمال قطع ارتباط بعد از مدرسه یا پرهیز از برخورد با متجاوزان کاهش می‌یابد. همان‌گونه که قربانیان بیان کرده‌اند، زورگویی اینترنتی اغلب از مدرسه یا محله آغاز می‌شود و به صورت آن‌لاین ادامه می‌یابد. در پژوهشی، از نوجوانان آمریکایی پرسیدند که به نظر آنها یک نوجوان همسن و سالشان در کجا بیشتر در معرض زورگویی یا آزار قرار دارد. جالب است که ۲۹ درصد پاسخگویان فضای

آنلاین را انتخاب کردند و اکثریت نوجوانان یعنی ۶۷ درصد، زورگیری در شرایط آفلاین را انتخاب کردند و فقط ۳ درصد وقوع این اتفاق در هر دو شرایط آنلاین و آفلاین به اندازه یکسان رأی دادند (اینترنت و زندگی آمریکایی^۱، ۲۰۰۶). برای نوجوانان، زورگویی اینترنتی ممکن است ناتوان‌کننده باشد به‌ویژه به دلیل این‌که ادامه تجاویز است که در حیات مدرسه از سوی شبکه اجتماعی آشنایانشان رخ داده است. نوجوان در زورگویی سنتی پس از رسیدن به خانه، احساس امنیت می‌کند و از تجاوز در امان بود؛ اما اکنون تجاوز در خانه نیز در پی اوست و ۲۴ ساعت شبانه‌روز ادامه می‌یابد. هیچ جایی، حتی در خانه، برای پنهان‌شدن وجود ندارد (روزن، ۲۰۰۷). براساس پژوهشی در کانادا (لی، ۲۰۰۷) بر انواع مختلف زورگویی الکترونیک، بیشترین موارد مربوط به ایمیل (۲۰ درصد)، اتاق‌های گفت‌وگو (۳۳ درصد) و پیام‌های کوتاه تلفن همراه (۱۳ درصد) بوده است. پژوهشی در انگلستان نیز درباره شبکه‌های مختلف زورگویی سایبری به نتایج مشابهی دست یافته است. تماس‌های تلفنی، پیام‌های متنی و ایمیل رایج‌ترین ابزارها بودند. پخش کردن عکس یا ویدئو و پیام‌های فوری کمتر گزارش شدند (اسمیت^۲، ۲۰۰۷). این پژوهش همچنین با بررسی اثر هر گونه زورگویی اینترنتی دریافته است که عکس و کلیپ ویدئویی از دیدگاه نوجوانان، آزاردهنده‌ترین است و پس از آن تماس تلفنی، پیام متنی و وب‌سایت قرار دارد. زورگویی با ایمیل، پیام فوری و اتاق‌های گفت‌وگو چندان آزاردهنده تلقی نمی‌شدند (اسمیت، ۲۰۰۷، ص ۴۹).

همچنین در زورگویی آنلاین، شناخت نسبی از قربانی مهم است. هنگام برقراری ارتباط آنلاین، افراد از جنبه آمادگی برای به اشتراک گذاشتن اطلاعات شخصی با هم متفاوتند. در اختیار گذاشتن اطلاعات شخصی به‌ویژه در مورد غریبه‌ها ممکن است عامل خطر برای قربانی شدن باشد (مش، ۲۰۰۹).

ویژگی مهم دیگر، چگونگی ادراک از اینترنت است؛ این ویژگی بر رفتار کاربر تأثیر می‌گذارد. اثر ارزش افزوده فناوری‌های ارتباطی از بسیاری جنبه‌ها، نسبت به زورگویی رو در روی اثر آشنای بازدارنده‌تری است که اغلب با کاربرد این فناوری‌ها ارتباط دارد. به عقیده سولر^۳ (۲۰۰۴) فضای مجازی ممکن است رفتارهایی در پی داشته باشد که در دنیای آفلاین آشکار

1. Pew internet and American Life Project
2. Smith
3. Suler

نمی‌شوند. عوامل بسیاری موجب شکل‌گیری ادراک ذهنی می‌شوند که اثر بازداری‌زدایی را افزایش می‌دهد. برجسته‌ترین این ویژگی‌ها گمنامی، ناهمزمانی و تصور تجزیه‌کننده است. گمنامی بدین معناست که ادراک ذهنی فرد برای دیگران شناخته شده نیست یعنی استفاده از نام مستعار در دنیای آنلاین او را از دنیای واقعی و هویت واقعی‌اش جدا می‌کند. این احساس گمنامی ممکن است رفتارهایی را افزایش دهد که کنشگر برای انجام آنها احساس مسئولیت نمی‌کند یا دست‌کم رفتارهایی که در دایره اجتماعی‌ای که هویتش شناخته شده است نسبت به آنها احساس مسئولیت می‌کند. ناهمزمانی بدین معناست که افراد اغلب همزمان با هم تعامل آنلاین ندارند، به‌ویژه وقتی با ایمیل، تالارهای گفت‌وگو و وبسایت‌های شبکه اجتماعی ارتباط داشته باشند. فقدان تعامل همزمان بدین معناست که افراد در زمان واقعی واکنش فرد را نمی‌بینند یا بازخورد منفی فوری برای اعمالشان دریافت نمی‌کنند. فقدان تعامل متقابل ممکن است رفتارهای متجاوزانه علیه دیگران را افزایش دهد زیرا واکنش و احساس آنها همان لحظه آشکار نمی‌شود.

ارتباط زورگویی سنتی با سایبری

آیا زورگویی سایبری از زورگویی در مدرسه و محله جداست؟ برخی بر این باورند که زورگویی سایبری پدیده‌ای جدید است و اغلب نتیجه ارتباط کودکان و نوجوانان با افراد غریبه در اتاق‌های گفت‌وگوی آنلاین است. در این فضاها گفت‌وگو و تعامل اجتماعی، غریبه‌ها با نوجوانان گفت‌وگو می‌کنند و عقاید ناپسندی درباره مسائل قومی و نژادی و جنسی بیان یا آنها را مسخره می‌کنند. براساس پژوهشی در کانادا، مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده قربانیان زورگویی آنلاین، قربانیانی هستند که در مدرسه به آنها زورگویی می‌شود (لی، ۲۰۰۷).

زورگویی و زورگویی سایبری ارتباط نزدیکی با هم دارند و در بسیاری از موارد زورگویی در مدرسه یا محله آغاز می‌شود و در فضای مجازی گسترش می‌یابد. درحقیقت فضای مجازی مکانی مناسب برای اذیت‌وآزار دیگران در اختیار متجاوزان قرار می‌دهد زیرا متجاوزان از نرخ بالای استفاده از اینترنت میان نوجوانان سوءاستفاده می‌کنند. یک امکان دیگر این است که زورگویی به صورت آنلاین آغاز و سپس به دنیای واقعی منتقل می‌شود و متجاوزان آن را به زورگویی چهره به چهره تبدیل می‌کنند.

برای حل این موضوع، با مشکل تشخیص متجاوز روبه‌رو هستیم. به دلیل گمنامی در اینترنت، قربانیان همیشه متجاوز را نمی‌شناسند. براساس پژوهشی، ۲۵/۶ درصد از پاسخگویان بیان کردند که از سوی هم‌مدرسه‌ای‌های خود و ۱۲/۸ درصد از سوی افراد خارج از مدرسه مورد زورگویی قرار گرفته‌اند. عجیب‌ترین یافته این است که ۴۶/۶ درصد نمی‌دانستند چه کسی آنها را اذیت و آزار کرده است (لی، ۲۰۰۶).

بنابر پیش‌بینی‌ها، زورگویی سایبری با گذشت زمان رو به افزایش است. درصد قربانیان زورگویی سایبری با وجود کاهش مشارکت در اتاق‌ها و تالارهای گفت‌وگوی باز و افزایش مشارکت در پیام فوری و وبسایت‌های شبکه اجتماعی افزایش یافته است. این نتایج نشان‌دهنده زورگویی اینترنتی از سوی افراد آشنا مانند هم‌مدرسه‌ای‌ها است که از رسانه‌های شبکه‌ای (مانند پیام فوری، وبسایت‌های شبکه اجتماعی، پیام کوتاه) استفاده می‌کنند. براساس پژوهشی در مرکز تحقیقاتی جرایم علیه کودکان و مقایسه نتایج دو پژوهش ملی امنیت اینترنتی نوجوانان در سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۰۵ دریافتند که میزان زورگویی سایبری رو به افزایش است. گرچه در پژوهش روزن (۲۰۰۷) فقط ۱۱ درصد از نوجوانان آزار دیدن را بیان کردند، ۵۷ درصد والدین و ۳۴ درصد نوجوانان بیان کردند که نگران آزار دیدن در شبکه‌های اسپیس هستند. بدیهی است که استفاده از شبکه‌های ارتباطی که نوجوانان را به دوستان و دوستان دوستانشان ارتباط می‌دهد با افزایش زورگویی سایبری ارتباط دارد؛ این تأییدی بر ارتباط بین زورگویی آنلاین و آفلاین است. زورگویی آنلاین نه تنها پدیده جدیدی نیست، بلکه مکمل پرخاشگری در مدرسه است.

چنانچه بیان شد اینترنت فضایی برای فعالیت اجتماعی است. فعالیت‌های نوجوانان همچون مشارکت در بازی‌های آنلاین، گفت‌وگوهای آنلاین، حمایت اجتماعی آنلاین و شبکه‌های اجتماعی است. مشارکت در این فضای اجتماعی ممکن است نوجوانان را در معرض خطر آزار آنلاین قرار دهد. این مفهوم به پیام‌ها یا خبرهای نامناسب و ناخواسته اشاره دارد که احساس‌های منفی را برمی‌انگیزند و به دلیل محتوای نژادی یا جنسیتی‌شان توهین‌آمیزند. ممکن است به شکل پیام‌های توهین‌آمیز جنسی یا نژادی، جوک‌ها و اظهارنظرهایی باشند که به قصد اهانت به قربانی اعلام می‌شوند. نوجوانان قربانی این گونه آزار هستند. براساس پژوهشی در آمریکا ۶۲ درصد نوجوانان بررسی‌شده، ایمیل‌های ناخواسته مرتبط با مسائل جنسی دریافت می‌کردند (میشل و همکاران، ۲۰۰۷، ص ۱۱۱).

گونه‌ای از آزار که نگرانی عمومی در پی دارد درخواست‌های جنسی آنلاین است. چندین پژوهش گسترده برای ارزیابی میزان رواج درخواست‌های جنسی آنلاین انجام شده است. در ارتباط با تناوب آزار، پژوهشی در آمریکا دریافته است که سال گذشته ۱۳ درصد نوجوانان ۱۷-۱۰ ساله، یک درخواست جنسی اینترنتی ناخواسته داشتند. در انگلستان، ۹ درصد کودکان و نوجوانان ۱۷-۹ ساله متن‌های جنسی غیردرخواستی و ۷ درصد پیام‌های جنسی آنلاین دریافت کرده‌اند. پژوهشی در کانادا درخصوص تناوب و مکان آزار جسمی در سال گذشته پرسش کرده بود؛ براساس نتایج این پژوهش، در مجموع ۱۲ درصد از نوجوانان ۱۱-۷ ساله آزار جنسی در سال گذشته را گزارش کردند. در این زمینه، تفاوت معنادار جنسیتی دیده شد. ۹ درصد از پسران و ۱۴ درصد از دختران آزار جنسی را گزارش کرده بودند. درخصوص فضای آزار دیدنشان، ۸ درصد اینترنت، ۶ درصد مدرسه، ۲ درصد تلفن و ۲ درصد تلفن همراه را بیان کرده بودند. براساس نتایج این پژوهش درخصوص رابطه با متجاوز، ۵۲ درصد افراد آزاردهنده را در دنیای واقعی و ۴۸ درصد ناشناس بیان کردند. این نتایج با یافته‌های دیگر کشورها نیز همخوان است. پژوهشی در استرالیا از ۵۰۲ نوجوان ۱۳-۸ ساله درباره میزان قرارگرفتن در معرض تجربه‌های مختلف پرسش کرده است که براساس نتایج آن ۵ درصد این نوجوانان در معرض ادبیات شهوت‌انگیز قرار داشته‌اند.

برمبنای پژوهش‌های اندک درخصوص درخواست‌های جنسی آنلاین، احتمال قربانی شدن با این تجاوز بستگی به کاربری دارد که نوجوانان از آن استفاده می‌کنند. براساس پژوهشی مکان‌هایی که نوجوانان در آنها درخواست‌های جنسی مکرر را گزارش کرده‌اند ایمیل، وبسایت‌های شبکه اجتماعی و اتاق‌های گفت‌وگو بوده است (بارا و میشل، ۲۰۰۸). اما جست‌وجو در وبلاگ‌ها ارتباطی با درخواست‌های جنسی ندارد. وبلاگ‌گردهایی که اغلب با افراد ناآشنا تعامل دارند فقط در معرض خطر درخواست جنسی قرار داشتند (بارا و میشل، ۲۰۰۸). نوجوانان وبلاگ‌گرد، به احتمال بیشتری اطلاعات شخصی‌شان مانند اسم واقعی، سن و عکس‌هایشان را در فضای آنلاین قرار می‌دادند و تجربه‌هایشان را آشکار می‌کردند. با وجود این، براساس این پژوهش وبلاگ‌گردی به خودی خود با افزایش خطر درخواست‌های جنسی ارتباطی ندارد. خطر درخواست‌های جنسی وقتی افزایش می‌یابد که نوجوانان با در روابط آنلاین خود با دیگران تعامل دارند. همچنین بیشتر نوجوانانی که وبلاگ می‌نویسند با کسانی که به

صورت آنلاین برخورد می‌کنند ارتباط ندارند و به پیام‌هایشان پاسخ نمی‌دهند (بارا و میشل، ۲۰۰۸).

انتخاب کاربری‌های اینترنت از سوی نوجوانان، احتمالاً بازتاب یک اثر انتخابی است. نوجوانانی که پیوندهای رضایتبخش با والدین و دوستانشان ندارند برای جبران این کمبود به اتاق‌های گفت‌وگو داخل می‌شوند و با افراد غریبه رابطه برقرار می‌کنند. چنین رفتارهایی یک عامل خطر برای درخواست‌های جنسی است. برای نمونه در پژوهشی با مقایسه نوجوانانی که در اتاق‌های گفت‌وگو شرکت کردند با نوجوانانی که در این اتاق‌ها مشارکت نداشتند دریافتند که کاربران اتاق‌های گفت‌وگو عزت نفس کمتری دارند، در مدرسه احساس امنیت نمی‌کنند و در گذشته نیز از آنها سوءاستفاده فیزیکی شده بود. بنابر این پژوهش استفاده از اتاق‌های گفت‌وگو برای دختران و پسران با ویژگی‌های منفی روان‌شناختی ارتباط معنادار دارد. برعکس، سایر فعالیت‌های اینترنتی چنین ارتباط معناداری با این عوامل نداشتند.

بحث و نتیجه‌گیری

در مجموع، زورگویی و آزار نه‌تنها از فضای فیزیکی به مجازی منتقل شده، بلکه شدت آن نیز افزایش یافته است. جدایی فیزیکی متجاوز و قربانی تضمین‌کننده پایان اعمال آزاردهنده نیست (چه از دیدگاه تناوب، مقیاس یا شدت آزار). با ظهور وب ۲، از عواملی همچون استفاده از ایمیل، چت، پیام فوری، کلیپ و وبلاگ برای شرم‌منده و تهدیدکردن، اظهارنظرهای زشت و ناپسند و شایعه‌پراکنی یا کلیپ و عکس قربانی در موقعیت‌های شرم‌آور برای زورگویی سایبری استفاده می‌شود. زورگویی سایبری گونه‌ای جدی از آزار سایبری است با شاخص‌های مهمی که عبارتند از:

۱. زورگویان سایبری، متجاوزانی هستند که در پی لذت آشکار یا ضمنی با بدرفتاری نسبت به دیگران هستند.

۲. زورگویی سایبری (همانند زورگویی سنتی) شامل رفتارهای آزاردهنده پی‌درپی است.

۳. انتظار می‌رود قدرت متجاوز و قربانی با هم تفاوت داشته باشند و درخصوص فضای الکترونیک این تفاوت ممکن است در سواد کامپیوتری نیز دیده شود.

اغلب کاربران اینترنت بر این باورند که احتمال کمی برای ردیابی شدن در فضای آنلاین

وجود دارد، بنابراین تهدید و آزار بین کاربران جوان بسیار رایج شده است.

امروزه بررسی شبکه‌های اجتماعی نوجوانان نیازمند بررسی الگوهای استفاده از اینترنت و شبکه‌های آن‌لاین و رودررو است. استفاده نوجوانان از اینترنت با شبکه اجتماعی‌ای ارتباط دارد که هر یک عضو آن هستند. انتخاب کاربری‌های اجتماعی اینترنت مانند تالارها و اتاق‌های گفت‌وگو، ایمیل، پیام فوری و وبسایت‌های شبکه اجتماعی به این بستگی دارد که سایر اعضای گروه هم‌تایان از این کاربرها استفاده کنند. فعالیت یک عضو در روابط آن‌لاین نیازمند استفاده سایر اعضا از اینترنت به منظور اهداف ارتباطی است.

استفاده از اینترنت نه تنها برای برقراری روابط عادی با دیگران بر دسترسی نوجوانان به پیوندهای مثبت و حمایتگر اثر می‌گذارد بلکه قرارگرفتن او در معرض برخوردهای منفی و آزارهای پایدار را نیز افزایش می‌دهد که پیامدهای منفی بر بهزیستی او دارد. براساس پژوهش‌های بررسی شده، برخی از نوجوانان در معرض تجاوز و آزار مکرر قرار دارند. با بررسی ادبیات روان‌شناسی درمی‌یابیم که افراد خجالتی با سطوح بالاتر اضطراب اجتماعی، بیشتر از تالارها و اتاق‌های گفت‌وگو استفاده می‌کنند. با بررسی ادبیات جامعه‌شناختی نیز درمی‌یابیم افرادی بیشتر به این امور می‌پردازند که می‌خواهند شبکه‌های خود و دسترسی به افراد با علائق و دغدغه‌های مشترک را افزایش دهند. با این کاربری‌ها نوجوانان بهتر می‌توانند با افراد هم‌سلیقه و همفکر خود پیوندهای اجتماعی برقرار کنند؛ اما همزمان در معرض افراد ناآشنا نیز قرار می‌گیرند که ممکن است به گروه‌های اجتماعی دیگر تعلق داشته باشند و در نتیجه خطر آزار از سوی ناآشناها افزایش می‌یابد.

انگیزه به‌کارگیری پیام‌های فوری و وبسایت‌های شبکه اجتماعی به‌وضوح متفاوت است و بیشتر مربوط به تلاش برای حفظ و تقویت پیوندهای اجتماعی موجود با دوستان فعلی است که در مدرسه و محله با هم آشنا شده‌اند. بنابراین به نظر می‌رسد بزرگ‌ترین خطر زورگویی سایبری از سوی افراد آشنا باشد نه افراد ناآشنا؛ و همان‌گونه که اشاره شد زورگویی سایبری بیشتر یک تجاوز است که رسانه‌ای جدید در اختیار گرفته - فضای مجازی - بنابراین یک رفتار جدید نیست. بنابراین استفاده از اینترنت رفتارهای منفی را تقویت می‌کند و اجازه می‌دهد این رفتارها در مدرسه و بعد از مدرسه نیز ادامه داشته باشند.

درستی و اعتبار این نتایج باید بررسی شود زیرا زورگویی یک رفتار نسبتاً جدید و رو به رشد است که باید در طول زمان بازبینی شود. با ظهور کاربری‌های جدید مانند وبسایت‌های شبکه اجتماعی که آشکارا لقب دادن به دوستان و دشمن خواندن آنها را ترویج می‌کنند، باید

پیشرفت زورگویی سایبری و ارتباط آن با رفتارهای چهره‌به‌چهره و آنلاین را بررسی کنیم. به نظر می‌رسد نکته جدید در ارتباط با زورگویی سایبری، متنوع‌سازی منابع خطر (فعالیت‌های آنلاین) و انواع زورگویی (استفاده از رسانه جدید برای تجاوز) است.

منابع:

- Boulton, M.J., Trueman, M., Chau, C., Whitehand, C. and Amatya, K. (1999), "Concurrent and longitudinal links between friendship and peer victimization: implications for befriending interventions", **Journal of Adolescence**, No 22: 461_466.
- Devoe, J.F., Rudy, S.A., Miller, A.K., Planty, M., Peter, K., Kaufman, P. et al. (2002), **Indicators of schooled Crime and Safety**, Washington, DC: US Department of Education.
- Hammond, E. (2007), **No place to hide.**, 5 November, http://www.davidbyrne.com/journal/misc/11_03_07_FinancialTimes.php (accessed (2 February 2009).
- Hawker, D.S.J and Boulton, M.J. (2000), "Twenty years of research on peer victimization and psychological maladjustment: a meta analysis", **Journal of child Psychology and Psychiatry**, No 41: 441_445.
- Heirman, W. and Walrave, M. (2008), "Assessing concerns and issues about the mediation of technology in cyberbullying", **Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace**, No 2: 1_12.
- Li, Q. (2006), "Cyber bullying in schools: a research of gender differences", **School Psychology International**, No 27: 157_170.
- Mesch, G.S. Tammlud, I. (2007), "Similarity and the Quality of online and offline social relationships among adolescents in Israel", **Journal of Research in Adolescent**, No 17: 455-465.
- Mouttapa, M., Valente, T., Gallaher, P., Rohrbach, L.A. and Unger, J.B. (2004), "Social network predictors of bullying and victimization", **Adolescence**, No 39: 315_335.
- Patchin, J. and Hinduja, S. (2008), "Bullies move beyond the schoolyard", **Youth Violence and Juvenile Justice**, No4(2): 148_169.
- Pew Internet and American Life Project (2006), **Parents and teens**, <http://www.authoring.pewinternet.org/Shared-Content/Date-Setes/2006/November-2006P-Parents-and-Teens.aspx> (accessed 1 January 2009).
- Rosen, L.D. (2007), **Me, MySpace, and I: Parenting the Net Generation**, London: Palgrave Macmillan.
- Rodkin, P.C., Farmer, T.W., Pearl, R. and Van Acker, R. (2000), "Heterogeneity of popular boys: antisocial and prosocial configurations", **Developmental Psychology**, No36: 14_24.
- Smith, L. (2007), **Online networks who click to 1000 friends. The Times.** <http://www.thetimes.co.uk/tol/news/science/article2416229> (accessed 20 September 2009).
- Subrahmanyam, K. and Greenfield, P. (2008), "Online communication and adolescent relationships:", **The Future of Children**, No18(1): 119_146.
- Sutherland, R., Furlong, R. and Facer, K. (2003), **Screenplay: Children and Computing in the Home**, London: Routledge-Falmer.

- Tichon, J.G and Shapiro, M (2003), "The process of sharing social support in cyberspace", **Cyberpsychology and behavior**, No 6: 161-170.
- Valkenburg, P.M. and Peter, J. (2006), "The effects of instant messaging on the quality of adolescents' existing friendships: a longitudinal study", **Journal Of Communication**, No 59: 79_97.
- Wajcman, J., Bittman, M. and Brown, J.E. (2008), "Families without borders: mobile phones, connectedness and work-home divisions", **Sociology**, No 42: 635_652.
- Wang, R., Bianchi, S. and Raley, S. (2005), "Teenager's internet use and family rules: a research note", **Journal of Marriage and Family**, No 67: 1249_1258.
- Watt, D. and White, J.M. (1994), "Computers and the family life: a family developmental perspective", **Journal of Comparative Family Studies**, No30 :1-15.
- Wolak, J., Mitchell, K.J. and Finkelhor, D. (2003), "Escaping or connecting? Characteristics of youth who form close online relationships". **Journal of Adolescence**, No26: 105_119.
- Yates, S.J. and Lockley, E. (2008) **Moments of separation: gender, (not so remote) relationships, and the cell phone**. In S. Holland *Remote Relationships in a Small World*. New York: Peter Lang.